

dišita bolj po nemščini ko po angleščini, „zavedla“ (nam. „zavedala“, 15), čudni „gagat“ (153, 256), ali pa dve grdi trivijalnosti, ki jih slovenski pisec ne bi bil smel zagrešiti: beseda „kozlati“ (249) na onem mestu ni primerna, začudeno vprašanje „Ja, ko bi to smel!“ (208) pa je v literarnem delu skoro že analfabetsko. Pisava „sladkorno trsje“, „trsičje“ (218, 239) daje skoro prej sklepati, da prevajavec ne razlikuje „trsa“ od „trsta“, ko pa da imamo v teh primerih opraviti s konsekventno tiskovno napako. J. A. Glonar.

Iz tujih revij

Senca Gregorja Strasserja nad Nemčijo

Praški tednik za kulturna in druga javna vprašanja „Čin“ je v svoji 29. številki objavil članek Jaroslava Vozke z gornjim naslovom, v katerem osvetljuje pisatelj na zanimiv način zakulisne borbe v Hitlerjevem taboru, katerih sad so bili znani dogodki 30. junija, in nedvomno z novimi vidiki bogati poznavanje političnega razvoja v Nemčiji. Zaradi tega objavljamo ta članek tudi za naše bralce.

„Žrtev Rjavega thermidora je postal tudi Gregor Strasser, najzanimivejša postava v galeriji narodno socialističnih voditeljev. Strasser je stal pri zibelki hakenkreuzlerstva in si je pridobil več zaslug za njegov razvoj kakor Hitler sam. Brez pretiravanja se lahko reče, da bi brez Strasserja ne bilo državnega kanclerja Adolfa Hitlerja. Gregor Strasser je utrl Hitlerju pot do oblasti in pospešil rojstvo Tretjega cesarstva. Malo pred Hitlerjevim imenovanjem za državnega kanclerja je prešel v opozicijo zoper „voditelja“ in je bil izključen iz stranke. Po požigu državnega zbora se je popolnoma umaknil v politično ozadje in Hitler se mu je izkazal za to hvaležnega s tem, da mu je preskrbel mastno sinekuro v nekem kemičnem koncernu. Čeprav se Strasser ni več politično udejeval, je ostal avtoriteta pri večini hakenkreuzlerskega gibanja. Čim težji gospodarski položaj je pritiskal na široke plasti, čim ostrejši so postajali razredni boji in se množili zunanje politični neuspehi, tem močnejše se je v hakenkreuzlerskih vrstah oglašal klic, naj bi Strasser stopil na Hitlerjevo mesto. Če se je v Nemčiji zares pripravljala „druga revolucija“, je bil Gregor Strasser njen duhovni vodja. S tem, da je bil Gregor Strasser ustreljen, se je Hitler znebil tekmeča, ki se ga je najbolj bal in ki mu je bil najbolj nevaren.

Odkar se je Gregor Strasser približal Hitlerju, je bil v precejšnji meri socialistično orientiran. Strasserju je imponiral Federjev antikapitalistični program, ki je delavcem obljubljal, da bo zlomljena moč finančnega kapitala, da bo odstranjeno obrestno suženjstvo in podržavljene akcijske družbe. Na Strasserjevo antikapitalistično orientacijo je nedvomno vplival njegov brat dr. Oton Strasser, ki se je izpočetka politično udejeval v socialni demokraciji. Gregor Strasser je bil mnogo radikalnejši kakor pa Feder ali Goebbels, čigar organizacijski talent je odkril. Z mnogimi svojimi nazori se je približeval boljševizmu. V Nacional-sozialistische Briefe, katere je izdajal od leta 1925., in jih je Goebbels urejal, se lahko jasno razbere, da je namen hakenkreuzlerjev, vzpostavitev socialistične diktature in da ima razredni boj, ki ga je Hitler toliko obsojal, tudi svoje dobre strani. Koncem aprila 1925 je Gregor Strasser objavil v Völkischer Beobachter zanimiv članek o socialni

demokraciji, kjer je z občudovanjem pisal o Beblovi dobi in ostro kritiziral duha, ki je zavladal v tej stranki.

Že pred desetimi leti je Gregor Strasser padel pri Adolfu Hitlerju v nemilost radi svojega antikapitalizma. Tega je Hitler često označil kot boljševizem. Pota Gregorja Strasserja so se oddvajala od Hitlerjevih tudi v zunanje političnem oziru. Hitler se je ves zavzel za koncepcijo Alfreda Rosenberga, ki je smatral za zgodovinsko nalogo narodnega socializma, uničiti boljševistično Rusijo. Strasser je kakor Reventlow plaidiral za zavezništvo nacionalno prebudene Nemčije z boljševistično Rusijo, ko se je zavzemal za to, da bi bila Nemčija zmeraj na strani narodov, ki jih zatirata zapadno evropski in ameriški imperializem. Gregor Strasser je pojmoval boljševizem kot tipično ruski pojav in je pojmlil, da je tudi ruski boljševizem močno nacionalen. V času Locarna je jasno napisal, da ne bodo nemški brezposelni delavci nikdar landknehti Društva narodov, plačanci francoskega militarizma, imperializma Anglije in kapitalizma Wallstreeta v protisovjetski službi.

Gregor Strasser je bil sicer bavarski katolik, vendar ni soglašal z hakenkreuzlerskim antisemitizmom; odklanjal je nazor, da je sovjetska Rusija domena Židov in podobno. S Hitlerjem se je razšel leta 1932, ker ni soglašal z ostvaritvijo enotne hakenkreuzlersko-nacionalne fronte in je zaman priporočal sporazum s centrom. Takrat se je celo pogajal s „socialnim“ generalom Schleicherjem za vstop hakenkreuzlerske levice v vlado. Zaradi tega je bil izključen iz stranke.

Strasser se je najbolj prizadeval, da se je hakenkreuzlersko gibanje zasidrilo v industrijskih krajih Nemčije. Izpočetka ga je podpiral Goebbels, ki ga je pa pozneje zapustil, zlasti pa njegov brat Oton. Ali ta je bil idejno in v opoziciji zoper Hitlerjev oportunistem doslednejši. Gregor Strasser je bil mnogo spravljivejši z ozirom na ministerializem kakor Oton, ki je že leta 1930. izstopil iz stranke in je pričel z voditeljem küstrinskega puča, majorjem D. Buchrucherjem in pisateljem Herbertom Blankom organizirati uporniško gibanje Schwarze Front. Gregor Strasser je s tem, da je zapustil svojega brata in izstopil iz založbe Kampf, pripomogel, da se je ojačil vpliv Goebbelsovega lista Angriff. Na ta način je oslabil vpliv Črne fronte in omajal svojo pozicijo.

Kakor sem že omenil, so se z rastočo nezadovoljnostjo in radikalizacijo širokih plasti ojačile Strasserjeve pozicije, in sicer ne samo med delavci pač pa tudi pri delu težke industrije, zlasti eksportne. Tako je v maju letošnjega leta pisala Deutsche Allgemeine Zeitung, list industrijcev, zelo simpatično o Strasserju in izrazila željo, da bi spet postal politično aktiven. Ne le hakenkreuzlerska levica, pač pa tudi meščanska desnica se zaveda, da bi bil razvoj bistveno drugačen, če bi Hitler pred dvema letoma ubogal Strasserja in dovolil koalicijo hakenkreuzlerjev in centra, če bi gibanje poslušalo, ko ga je svaril pred antisemitskim besnenjem, če bi Tretje cesarstvo vodilo previdnejšo zunanjo politiko proti Rusiji in Franciji.

Doslej še ni jasno, če se je Gregor Strasser aktivno udeležil Röhmovega komplota. Vendar se zdi, da je tudi v zadnjem času ostajal v ozadju in potrpežljivo čakal, da pride njegov čas. Tako je mogoče soditi po izjavah njegovega brata dr. Otona Strasserja, ki je dobro informiran o razvoju hakenkreuzlerske levice in ki iz Prage organizira pevratno delovanje zoper Hitlerja. V svojem interviewu z Aeropressom v začetku junija je Oto Strasser potrdil,

da se na levi koncentrirajo antikapitalistične sile, da se jim je pridružil tudi Röhm, „čigar zavezništvo z Göringom je bilo le začasno in ki je večkrat nastopil zoper Görringa kakor tudi zoper Goebbelsa“. Oto Strasser je pravilno napovedal, da se bo Hitlerju v kratkem času treba odločiti, ali pojde s kapitalisti, kar bo nujno rodilo novo vojno, ali pa z antikapitalisti, česar pogoj bi bila izmena voditelja, ne da bi bilo potrebno iskati pot h konstruktivnemu socializmu. „Pri tej razrešitvi bi bil Gregor Strasser most“. Hitler se je zares odločil za prvo rešitev, kajti druga bi v doglednem času pomenila njegovo politično smrt. Toda Hitler hoče politično živeti in zaradi tega se je odločil za brezprimerno krvavo odstranitev svojih tekmecev in nasprotnikov in za likvidacijo hakenkreuzlerskega antikapitalizma. Gregor Strasser je svojo neodločnost, ki se je že večkrat pokazala v razmerju do Hitlerja, plačal z življenjem. Če bi ne bil tako neodločen, bi bil Hitler že davno politično mrtev.

Po smrti svojega brata nima Oton Strasser vzrokov skrivati, da se je Hitler še nekaj dni pred bartolomejsko nočjo pogajal z Gregorjem Strasserjem za vstop v vlado. Gregor Strasser je predvsem zahteval Göringovo odstranitev. Goebbels, včasih najzaupnejši Strasserjev prijatelj, je izdal Görringu vsebino zaupnega pogajanja. Göring je odkril priprave za „drugo revolucijo“, da bi na ta način preprečil svojo politično degradacijo. Menda mu ni bilo pretežko, prepričati Hitlerja, da se pripravlja zoper njega punt in da so mu na čelu Röhm, Schleicher in morda tudi Strasser. Hitlerju se je zdelo to tem bolj verjetno, ker so mu tudi monarhisti zagotavljali, da se pripravlja upor udarnih čet. Nagon samoohrane mu je diktiral, naj v najkrajšem času zaduši vstajo. Sam je odšel k Röhm v Monakovo, Görringu pa je poveril likvidacijo vstaje v Berlinu. Ta je porabil priliko da uredi svoje osebne račune z Gregorjem Strasserjem. Na Göringov ukaz je bil Strasser odveden iz Berlina in tam bestialno umorjen.

Strasserjev tragični konec je vzbudil v Tretjem cesarstvu mnogo večje razburjenje kakor pa umor homoseksualca Röhma ali morilca Heinessa. Hakenkreuzlerska levica je zrla v Strasserju svojega voditelja in se je od njega nadejala zboljšanja. Ni čuda, da jo je prizadela Strasserjeva smrt bridkeje, kakor pa smrt ostalih „graditeljev druge revolucije“. Hakenkreuzlerskemu proletariatu, malim obrtnikom in inteligenci pomeni uboj Strasserja justični umor. Tako raste v političnem podzemlju, kamor je bilo potisnjeno antikapitalistično krilo narodnega socializma, kult Gregorja Strasserja. Zdi se, da je mrtvi Strasser mnogo bolj nevaren Hitlerju kakor pa živi. Nad Nemčijo leži senca Gregorja Strasserja — maščevalca. F. K.

Današnje sovjetsko gledališče. Pod tem naslovom prikazuje P. Markov v „Slavische Rundschau“ razvojne smernice današnjega ruskega gledališča. Ker postaja problem gledališč ravno pri nas v Evropi od dne do dne bolj pereč in ker vse čuti, kako je ta kulturna ustanova obtičala v zadušljivi zagati, ne bo odveč, posneti iz omenjenega članka nekaj osnovnih podatkov, ki seznanjajo bralca s poti ruskega gledališča, tekočih vzporedno s splošno preobrazbo zemlje.

V Rusiji raste pomen gledališča od dne do dne, pravi pisec, kar dokazuje že to, da jih je v uniji zdaj preko 351. Stena med gledališčem in življenjem pada. Gledališče živi v istem tempu z deželo. Vendar so se zahteve gledalcev stopnjevale in repertoar, ki jih je še pred desetimi leti zadovoljil, jim

je danes plitek. Gledalec zahteva od gledališča velikega umetniškega užitka, odgovora na sodobna vprašanja, ki vznemirjajo, in osvetlitve kulturne preteklosti. Pri tem pa ne želi fotografičnega prikazovanja resničnosti. Predvsem gre za žive podobe o napredujočem gibanju preobrata, za odkritje idej, ki pojasnjujejo protislovja rasti in pomagajo razumeti dušo sodobnikov. V tem smislu stremi gledališče po veliki, globoki preprostosti in pristni pomembnosti. Pričakovanju gledalcev je nemogoče odgovoriti z lahko, površno produkcijo.

Med igralci narašča odpor zoper nekdanjo odtujenost od sveta. Dolgočasno govoričenje o razbitju individualnosti velikih umentikov skoraj ne potrebuje več ugovorov. Igralci se izobražujejo v posebnih „umetniških kurzih“ in so v neposrednih stikih z vsemi plastmi prebivalstva. Tip starega igralca z njegovo profesionalno ničemurnostjo in z oboževanjem samega sebe izginja. Prav tako so že davno minuli časi diletantizma. Igralec ni mojster le po obvladanju zunanje, pač pa tudi notranje tehnike. Meyerhold se odvrta od razgaljenega „mehaničnega“ ravnanja z delom. Tajrov govori o socialni psihologiji. Stanislavskij izhaja iz metod notranje igralčeve vzgoje in veherentno poudarja ritem. Vsak teh umetnikov na svoj način rešuje nalogo, da odkrije veliko socialno tipično posplošenje pótém individualne igralčeve podobe. Igralec se na odru neprestano bori za resnico, za socialno vsebino in izraz.

Hkratu z izpremembo povprečnega igralčevega tipa se je izpremenil tudi socialni sestav oderskih ljudi. Najboljšim mojstrom starega gledališča se je pridružila vrsta mlajših, ki so v revoluciji dozoreli. Danes pomenijo ruski publiko imena Babanova, Glicer, Batalov, Hmelev, Dobronravov, Iljinskij prav toliko, kakor so pomenili Kačalov in drugi predrevolucijski Rusiji. Spričo velike ljubezni ruskega človeka do gledališča se čuti igralec odgovornega pred njim. On vidi, da njegovo delo ni potrebno stoterim prefinjenim poznavalcem, pač pa desetstisočerm mislečim ljudem.

V svojih poizkusih, da bi zajela življenje unije ali pojmila kulturo preteklosti, ubirajo razna gledališča razna pota. Nekaj časa jim je grozila nevarnost ustvarjajočega zenačenja. To je bilo v času, ko so se ostro križale razne oderske tendence in so „desničarska“ gledališča zasledovala pridobitve „levičarskih“ ter so „levičarska“ stremela po oderski kulturi preteklosti. Vendar so vse pomembne oderske skupine prestale to preizkušnjo. Zavrgle so, kar jim je bilo tujega, in privzele vse sorodno. Meyerhold ni postal niti naturalist niti esteta, pač pa je pričel globlje prodirati v filozofski smisel uprizorjenih del. Moskovsko umetniško gledališče ni postalo formalistično, pač pa si je osvojilo umetniško potrebo, najti odnos do osnovnih političnih vprašanj sedanosti.

Osnovna posebnost trenutne gledališke etape je ta, da se hoče prilagoditi političnim in kulturnim nalogam druge pjetiletke. Gledališče se mora posvetiti presnovi človeške zavesti. Snovi išče v okolici in revidira preteklost. Gre za to, kako prenesti na oder mnogolično resničnost, ne da bi jo shematiziralo in ne da bi zašlo v malenkostno prikazovanje miljeja. Teme druge pjetiletke so postale globlje in zapletenejše. Zdaj gre za globljo sintezo in živejše barve — poleg brezpogojne resničnosti in realitike v celotni podobi, poleg jasno izdelane razrednosti in iskrenega sočutja s človeško usodo. Tako je prodrl tudi v gledališče „socialistični realizem“, ki se je malo prej udomačil v literaturi.

Kakor v literaturi je bilo doslej tudi na odru edinemu Maksimu Gorkemu usojeno, uresničiti „socialistični realizem“. Prvi del njegove trilogije „Jegor Buličev“ je eno najbolj priljubljenih in največkrat igranih del v uniji. Obenem pa je most med modernim in klasičnim repertoarjem. — Interes za klasična dela je silna narastel. Metoda „prilagodovanja“ klasikov ni našla nobenega odmeva. Prav tako je umetniška praksa zavrgla mišljenje, da je gledališče le poslušen in brezbrizen posrednik klasičnega teksta. Klasiki nudijo možnost, da se ustvari stik z največjimi problemi preteklosti, da se prisvoje sijajne pridobitve preteklosti, vendar pod pogojem, da jih vrednotijo sodobne ideje in da se vprizore z današnjimi sredstvi.

Gledališča delavske mladine so se zadovoljila s tem, da obdelujejo izkušnje in sisteme starejših velikih gledališč in si jih prisvajajo. Zlasti zanimivo je delo otroških gledališč, kjer mladi gledalci aktivno posegajo v dejanje na odru. V moskovskem pedagoškem gledališču so otroci neprestano v zvezi z osebami na odru. Pripovedujejo jim celo vrsto odločitev, dejanj in misli. Vsako tako gledališče združuje v sebi trumo mladih dopisnikov, ki opisujejo svoje vtise pri vprizoritvah in izprašujejo vodje gledališča o smislu dela in posameznih slik.

F. K.

Politični pregled

Avstrijski problem *

Niflheim, v juniju 1934.

Kdor si je ohranil tudi v današnjih dneh, ne da bi se dal begati od njihovih enako praznih kakor učinkovitih gesel, neke ideale človeškega dostojanstva, človečnosti in svobode, in vsled tega pri opazovanju razmer v kaki deželi najprej vidi, kako trpijo silo baš ti njegovi ideali, bo ob primerjanju razmer v današnji Nemčiji in Avstriji opazil presenetljivo podobnost: tam kakor tukaj brutalna diktatura, ki grozotno teži dušo vsakega posameznika, ki si je še ohranil nekaj čuta za zdravo pamet in nekoliko smisla za razliko med dobrim in zlom; diktatura, ki vsakogar, kdor ne zmore simpatije za njo, ali je vsaj ne hlini, oropa najpreprostejših državljanskih pravic, ga lahko brez vsakega pametnega pravnega razloga spravi v ječo ali v koncentracijski tabor ali pa celo na oni svet. Tukaj kakor tam ekscesi brutalne fašistične „Hilfspolizei“, denuncijantstvo, kakor ga doslej svet ni doživel, časopisje s tesnim nagobčnikom, javno mnenje brez besede, sistem talcev, ki se roga najpreprostejšim pojmom človečnosti, poleg vsega pa jesiharsko kričav in očitno zlagan način oficijelne propagande v radiu in tisku, ob katerem se poročevalci generalnih štabov v pretekli vojni zdijo kakor pravi fanatiki resnice.

Kljub vsej tej podobnosti pa se nam ob točnejšem opazovanju vendar pokažejo bistvene razlike. Brez dvoma stoji zaenkrat za Hitlerjem še večina javnega mnenja, za Dolfusom pa slabotna manjšina. V Nemčiji ima princip „Führerja“ monarhistični značaj, v Avstriji oligarhičnega. Tam je velika masa zajeta v nekaki psihozi, ki ji kaže „Führerja“ kot nekakega Odrešenika, pred

* Priobčujemo ta članek, ki je bil napisan za „Sodobnost“ še pred zadnjimi odločilnimi dogodki v Avstriji, ker ni izgubil svoje aktualnosti.